

postzavetni monopol

(socijalizam, ideologija, ustav)

radivoj stepanov

1. SOCIJALIZAM — APOTEIZA IDEOLOGIJOM

Daleko pre nego što je zapao u duboku i globalnu krizu, socijalizam je kratko ali i prilično precizno dijagnostikovao kao jedna **gigantska ideološka koncepcija**.¹ Doduše, startujući na čisto **korespondentskoj**² i krajnje hipotetičnoj ideji **prelaznog razdoblja**³. u, kako se (to) uobičajeno kaže, konkretnim istorijskim okolnostima, socijalizam »isprva« **nije ni imao velik izbor puteva i načina sopstvenog legitimisanja**. Bez adekvatnog tradicijskog i teorijskog utemeljenja, posezanjem za ideologijom socijalizam ustvari pribegava svojevrsnoj **autolegitimaciji**! Tako se autolegitimacija socijalizma putem ideologije promovira u njegovu samodovoljnost, samosvojnost i samobitnost. Ideologija socijalizam hermetizuje, izoluje od »ostalog sveta« i civilizacije, od istorije i tradicije, od samog čoveka i umstvenih zakona, kritike i samokritike (bez traumatičnih posledica), od savremenosti i budućnosti, kreacije i reprodukcije.

Genetski tok ideologije u socijalizmu oličavaju tri izrazite hronološke stаницe; adolescentna faza socijalizma kada je ideologija **socijalna ekstaza**; dalja faza, kada ideologija evoluira kao politička **faza**, najzad, u dubokoj krizi (agoniji) socijalizma ideologija je već sistematska **metastaza**. Najpre se socijalizam poslužio ideologijom, a onda ideologija samim socijalizmom. Ideologija se kako dobro primećuje Kolakovski, u socijalizmu od »dodatka sistemu« ili njegovog pomoćnog oruđa transformiše u »apsolutni uslov njegovog postojanja».⁴

U krajnjoj konsekvenci socijalizam je stvorio imperiju čiji je princip legitimizacije bio isključivo njegov ideološki sadržaj: upravo činjenica, da je nova država utelovljenje interesa svih radnih ljudi, posebno radničke klase, te da »reprezentuje« njihove želje i aspiracije... Socijalizam se ne može ni na koji način lišiti ideologije jer je ona ugrađena u sam poredak i zbog toga u njemu igra potpuno drugu ulogu nego u sistemima čiji principi legitimizacije potiču bilo po izboru, bilo po nasledu monarhističke harizme.⁵ Nužno se igrajući ideologijom, socijalizam je daleko više izgubio nego što je dobio. »Dobijena« je ogromna količina privida, fascinantnog političkog voluntarizma, a u krajnjoj liniji poraznog bilansa: jalovih rezultata i nezavidne, četrdecenijske trajnosti. Izgubljen je »ontološko — fenomenološki smisao... principa svesnog umske i slobodno voljne konstitucije i regulacije povijesnog kruga života čovjeka koja samu sebe posređuje vlastitom predstavom socijalne pravde».⁶ Bivstvujući po ideologiji, socijalizam je samo obnovljena varijanta davanjšnjeg mitskog prokletstva čoveka zbog »prodaje duše đavolu».

Prema scenariju ideologije socijalizam je postavljen, programiran i štićen kao neprikosnoveni, neupitni i zakoniti društveni model i monopol. Sve što jeste, i sve što treba da bude stavljeno je u funkciju njegove metafizike i apsolutizacije. Tom cilju podređene su civilizacijska i tradicijska obeležja, naprosto: »svi ljudski, društveni i prirodni resursi: prošlost, sadašnjost i budućnost zajednice».⁷

2. HOD »PO MUKAMA«: IDEJE, IDEAL — LOGIJA, IDEOLOGIJA

Svaka je ideja, mudro veli Sioran, sama po sebi, neutralna, ili bi trebalo da bude takva; čovek je, međutim, oživljava, odslkavajući u njoj svoje strasti i svoje mahovitosti; isprljana, pretvorena u ubedenje, ona se užljebljuje u vremenu, poprima oblik zbiljanja: tako se obavlja prelazak od logike ka epilepsiji... Tim putem nastaju ideologije, učenja i krvave lakrdije.⁸

Ideal — logije su neke vrste srednjeg pojma između ideje i ideologije. Ideal — logija je dimenzija ili faza ideologije.⁹ Ona se može definisati kao »skup ideala kojim društvene grupe po cenu istine opravdavaju, odnosno diskredituju jedan poredak društvene moći ili snage koje mu se suprotstavljaju».¹⁰ Time što se idealogija vezuje za neistinu (»po cenu istine«) omogućeno je pravlanje značajne diferencije između **neideološkog** formulisanja i obrazlaganja ideala, sa jedne i ideal — logije, na drugoj strani.¹¹

Što se ideologije tiče, ona se može definisati kao »skup ideja koje skrivaju posebne, naročito klasne interese, prikazujući ih kao meta — istorijske: bogomdane, prirodne, opštedruštvene, opšteljudske, racionalne i sl.».¹² Intencija ideologije je da opravda odnosno diskredituje postojeće društvene moći ali i moći koja bi nju (prema tim idejama) trebalo da zameni. Ideologije tokom istorije obično nastaju kao, tzv. »iskrivljene svesti« ali kako se vremenom sve više troše, prevladuje svesni napor da se po cenu istine odbrane; moglo bi se reći, da po cenu svoje odbrane kompromituju sve još ideološki intaktne vrednosti društva ili zajednice ljudi.

Hod »po mukama«, ili »muke sa ideologijom« u socijalizmu počinju i vidljive su kada njeni integrativni kapaciteti ekonomski krahiraju, moralno i institucionalno se bespovratno kompromituju, a duhovno do dna iscrpljuju. Zapravo onda, kad su svi resursi (zalihe) smisla jednog ideološkog koncepta društva **istrošeni**, ili, kako kaže Habermas, kad su **iscrpljeni** (presušeni) legitimacijski i motivacijski potencijali Ideje. A tada je, naravno na delu kriza (društva). Drugim rečima, sposobnost

ideologije, u socijalizmu takode, i pored nenadmašnog lukavstva birokratsko — političarskog uma da koordinira i poveže kolektivna delovanja u kreativističkom i konstruktivističkom pravcu postaje toliko neurljiva i bleđa, da se mogućnost rešavanja konflikata i brojnih društvenih aporija približava nuli ili se sa njom izjednačava. »Čist« makijavelizam stupa tada na društvenu scenu kako bi se produžio vek trajanja odsluženima, obezvređenim, izrabljenim i neproaktivnim idejama i koncepcijama, koje više dakako ne vrede, (ako su i ranije imale smisla), ali i dalje (i po svaku cenu) nastoje da ostanu dominantne i neosporive, a njihov inspirator i protagonist u svojstvu istorijski vodeće idejne, duhovne i političke snage društva.

Ideologija je uspešno obavila svoju misiju; isprljala je ideju i naglala u ubedenje; kao opšte nekritičko povlađivanje jednom uverenju, nasuprot **partikularnom** kao monopolističkom proizvođenju takvog uverenja.

3. JUGOSLAVIJA: »KONTINUIRANI PROVIZORIJI«.

U reprodukciju jugoslovenskog post-revolucionarnog društveno-državnog i ustavno-pravnog sklopa **ontogenetski** je ugrađen (uveden) ideološki faktor koji je ovu zajednicu učinio »kontinuiranim provizorijem»¹³ i teškim višedecenijskim **apstinentom** univerzalnih, civilizacijskih i demokratskih tekovina i političkih institucija modernog doba. (Otuda Jugoslavija spada u retku, ako ne i u jedinstvenu zemlju u svetu koja prvenstveno svojim državnim ustrojem i društvenim odnosima neprekidno upućuje na pitanja o smislu i opravdanosti svog postojanja.)¹⁴ Pojam moderne države kao političke zajednice je »jednim potezom političkog pera revolucije« istorijski zbrisan, i na mesto njega »ideološkim hokus — pokus trikom« upisan konceptualno neproveren a operacionalno krajnje uprošćen i pojednostavljen model »*integralnog samoupravljanja*«. Na praktično-institucionalnom i globalno-sistemskom planu, to znači da su pokušane demokratsko-političke formule pravne države, civilne demokratije, podele vlasti, kontrole vlasti, javnosti rada političko-državnih organa, slobodnog tržišta, neograničenog kretanja kapitala — rada — ideja, političkog pluralizma, ustavnog garantovanja sloboda i prava čoveka i građanina, **supstituisane** arsenalom glomaznih, skupih i nefunkcionalnih poluga socijalističkog samoupravljanja: udruženi rad i radno društvo, društvena svojina, dogovorna ekonomija, autonomno samoupravno pravo, diktatura proletarijata, delegatsko odlučivanje, društveno i samoupravno planiranje, politički monizam, samoupravno interesno organizovanje, samostalni lični rad sredstvima u svojini građana, te, ustavno garantovanje sloboda i prava pod uslovima određenim u zakonu, i sl.

U Jugoslaviji, samoupravni socijalizam, kao jedna varijanta ideološke koncepcije socijalizma, naspram, recimo real socijalizmu ili etatističkom socijalizmu, se legitimira **agilnom ideološkom ofanzivom i penetranom političkom kombinatorikom**. Ideologija i eshatologija (politička religija) postaju instrumenti aktivnog dejstva »prevazilaženja« pa i »potiranja« postojećih (a i postajućih) društvenih struktura, živih činilaca i institucija (sistema). Zbog toga se one svom snagom (represije), veštinom (ideološko-religijskom čarolijom) i upornošću obrušavaju na dva temeljna i po njih jedino suspendujuća umstvena i »ziva« činioca i uzroka: na čoveka — **Građanina**, i na: **pravo — Ustav**.

Ideologija i politička eshatologija prvi zadatak »rešavaju« **političko-pravnom desubjektivacijom čoveka i građanina**, zapravo politički-pravno **antiindividualističkim** konceptom, a drugi zadatak, **kontinuiranim obezvređivanjem ideje prava**, a u tom smislu obezličavanjem i obespravljivanjem Ustava.

Jednu moguću nedoumicu koja vreba iz prethodne konstatacije, valja odmah otkloniti i na nju treba upozoriti; »ima« čoveka u Ustavu i političkom programu, kao što ima i Ustavu u političkom sistemu socijalizma i samoupravljanju. Ali ni čovek a ni Ustav ne pojavljuju se niti pretstavljaju meru društvenog sistema, meru »za sebe« i ljudsku granicu međusobne uvažavanosti i tolerancije, dakle meru socijalizma, nego obratno, **ideologija je mera čoveka i Ustava**.

4. IDEOLOGIJA KAO MERA (ANTIINDIVIDUALIZMA) ČOVEKA.

U okviru državno partijske ideologije i eshatologije podstican je podanički duh i poltronska svest čoveka i građanina. Tako utvrđenim, okvrisanim kao »podarenim« bon-tonom sprečavan je i predupređivan svaki spontanitet, svaka autentična samoorganizovanost i samoorganizacija, svaki oblik »inokosnog ponašanja«, naprosto svaka sumnja u postojeći institucionalizovani politički vjeruju i oficijalnu političku religiju.

Kad se pažljivo iščitava postojeći Program političke partije kao i ustavi, nije teško uočiti da su oni dosledno skrojeni, u svim bitnim delovima, kao rigidna mera antiindividualizma; čovek, građanin i pojedinac su suspendovani spram društva, zajednice ili kolektivističke asocijacije. Individua, njene ljudske i političke potencije supstituisane su ili utopljeni u pravim pojmovnim i jezičkim rašomonijadama (koje se teško razumeju i malo ili gotovo ništa ne znače): »*socijalistička samoupravna demokratija kao poseban oblik diktature radničke klase i svih radnih ljudi*«; »*vlast radničke klase u savezu sa svim radnim ljudima grada i sela*«; »*društvo kao slobodna zajednica udruženih proizvođača*«; »*pripadanje radničkoj klasi i narodima koji su revolucijom i stvaranjem socijalističkih društvenih odnosa stupili u novu epohu svoje istorije*«; itd.¹⁵

I tako, preko partijskog programa do ustava, i od ustava do ustava, lušti se jedan po jedan sloj memorije na civilno i demokratsko počelo modernog društva i države (kojemu pripada i socijalizam). Monopartijska država (Puhovski veli: partijska država) nemilice troši oskudnu socijalnu supstancu demokratskog karaktera socijalizma a članove zajednice u »dobrovoljnom ropstvu« svodi na podaničke režima. Namesto mudrog i civilizacijski jedino opravdanog podsticanja civilne demokra-

